

მაკა სუსარიშვილი

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ქუთაისი, საქართველო
makamakasusareishvili@yahoo.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2024.09.42>

ექსპლიციტური რეფერენციის მხატვრული ფუნქცია ორჰან ფამუქის რომანში „წითური ქალი“

საკვანძო სიტყვები: ინტერტექსტუალობა, პოსტმოდერნიზმი, რეფერენცია, ექსპლიციტური მითითება.

ორჰან ფამუქის რომანი „წითური ქალი“ ლიტერატურული მითების საფუძველზე შექმნილი რომანია, რომელიც აღმოსავლური და დასავლური კულტურების ორი უდიდეს მითის გადამუშავებას წარმოადგენს და რომელიც სავსეა ინტერტექსტუალური ელემენტებით. ნაწარმოებში მითის განახლება, გაცოცხლება და მისი ახალ კონტექსტში მოთავსება ხდება თანამედროვე ცნობიერების ფარგლებში და ავტორი გვთავაზობს მითების ახლებურ ინტერპრეტაციას. ის ახდენს ნაცნობი სიუჟეტების ახლებურ გადათამაშებას, იყენებს კოლექტიურ არაცნობიერს – არქეტიპულ მეხსიერებას. ამგვარად, ორჰან ფამუქი მრავალხმიანი თხრობით მრავალმრიანი სტრუქტურის რომანს ქმნის, რომელიც ხიდია აღმოსავლურ და დასავლურ ლიტერატურებს შორის.

რომანი „წითური ქალი“ პოსტმოდერნისტულია, მასში პოსტმოდერნული რომანის ბევრი მახასიათებელი ვლინდება. ესენია: ინტერტექსტუალობა, მეტაფიქცია, რეალური ცოდნის დეფორმაცია, პლურალიზმი. ნაწარმოებში ინტერტექსტუალური დისკურსის ერთ-ერთ მეთოდს ექსპლიციტური რეფერენცია წარმოადგენს.

რეფერენცია ტექსტებს შორის მიმართების დამყარების მეთოდია, მითითების დროს შეიძლება გამოყენებული იყოს ნაწარმოების სათაური, სტატიის სათაური, ავტორის სახელი. კუბილაი აქტულუმის სიტყვებით, ტექსტიდან ციტირების გარეშე მკითხველი იგზავნება პირდაპირ სხვა ტექსტზე. გარდა ამისა, რეფერენტი განიხილება როგორც გვერდითი ტექსტი (paratexte) ტექსტში (Aktulum 2000, 101-102).

ორჰან ფამუქი „წითურ ქალში“ სხვა ნაწარმოებებთან ურთიერთობას ძირითადად რეფერენტული მეთოდით ამყარებს. ინტერტექსტები, რომლებზეც ავტორი აშკარად მიუთითებს, მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ძირითადი ტექსტის ჩამოყალიბებაში.

„წითურ ქალში“ გამოყენებული უმნიშვნელოვანესი ინტერტექსტებია ბერძენი დრამატურგის სოფოკლეს ტრაგედია „მეფე ოიდიპოსი“ და აღმოსავლური ეპოსის უმნიშვნელოვანესი ძეგლი ფირდოუსის „შაჰნამე“.

რომანში „წითური ქალი“ მთავარი გმირი ჯემი ბერძენი მეფის ოიდიპოსის ისტორიას ასე უყვება ოსტატ მაჰმუდს:

„ოიდიპოსმა, რომელსაც წარმოდგენა არ ჰქონდა, რომ ხიდზე ჩხუბისას თავის მშობელი მამა, თებეს ხელმწიფე შემოაკვდა, მკვლელის მოძებნა ბრძანა. მცდელობა არც თვითონ დაუკლია. რაც უფრო ღრმად იკვლევდა, ხვდებოდა, რომ მამის მკვლეელი თავად იყო, მაგრამ ამაზე უარესი ელოდა – იმის გაგება, რომ ცოლად საკუთარი დედა ჰყავდა. როცა მიხვდა, რომ დედასთან იწვა, ოიდიპოსმა საკუთარი ხელით თვალები დაითხარა, შემდეგ კი იქაურობა მიატოვა და სხვა ქვეყანაში გადაიხვეწა“ (ფამუქი 2017,44).

ავტორი ამ ამბის მოყოლით მკითხველს პირდაპირ აგზავნის ბერძნული ტრაგედიის გმირთან. ამგვარად მწერალი აჩვენებს გზას, თუ როგორ განვითარდება მისი ტექსტი. ეს არის პირდაპირი მითითება იმაზე, რომ ჯემი ოიდიპოსის ბედს გაიზიარებს, იგი მკვლეელი გახდება. რომანის შემდეგ ნაწილში ჯემისა და ოიდიპოსის ურთიერთობა პერსონაჟის გონებაში ასეა წარმოდგენილი: „რელიგიურ თქმულებებს, წმინდა ყურანიდან ამოდებულ იგავებს ოსტატი მაჰმუდი ჰკუთნის სასწავლებლად მიყვებოდა, რაც არ მომწონდა. მეც სამაგიეროდ, ოიდიპოსის ამბავი ვუამბე, ბოლოს კი ამ ტრაგედიის გმირივით მოვიქეცი. ამის გამო აღმოჩნდა ოსტატი მაჰმუდი ჰის ფსკერზე - მოთხრობის, ლეგენდის გამო (ფამუქი 2017,111)

შემდეგი ინტერტექსტი, რომელზეც ექსპლიციტურად მიუთითებს მწერალი, არის ფირდოუსის „შაჰნამე“. მთავარი გმირი ჯემი და მისი მეუღლე „შაჰნამეს“ ერთად კითხულობენ იმ ამბების დასავიწყებლად, რაც ჯემს თავს გადახდა. როსტომის ისტორია იდენტიფიცირებულია ჯემის ისტორიასთან, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ნაწარმოების მეორე ნაწილში ჯემი ავლენს მზაობას შვილის მოსაკლავად, განსხვავება ის არის, რომ როსტომთან გაუცნობიერებელი მკვლელობაა, ჯემთან – გაცნობიერებული განზრახვა. ჯემი არის ორმაგი ბუნების პერსონაჟი. იგი იმეორებს ოიდიპოსის ისტორიას და ამით გამოხატავს დასავლურ კულტურასთან თანაზიარობას, მეტოქეობას მამასთან, აღმოსავლური კულტურის მახასიათებელი, მამის დომინანტობა კი იკვეთება „შაჰნამესთან კავშირში“.

რომანში ინტერტექსტუალური კავშირები აღნიშნულ ორ ნაწარმოებთან ღია რეფერენციით ხორციელდება, ნაწარმოებში ერთზე საუბრისას მეორე შეგნებულად არის ნახსენები ისინი ერთმანეთთანაა შედარებული. შეგვიძლია ვთქვათ, რომ რომანი ამ ორ ძირითად ნარატივზეა აგებული.

„ოიდიპოსის“ და „შაჰნამეს“ შემდეგ „წითური ქალში“ ერთ-ერთი ხშირად გამოყენებული ტექსტი ყურანია. ორჰან ფამუქი თხრობას ამდიდრებს და ამლიერებს ყურანის სხვადასხვა აიების გამოყენებით. ნაწარმოებში ყურანის შესახებ პირველი მითითება არის წინასწარმეტყველ იოსების იგავი, რომელსაც ოსტატი მაჰმუდი უყვება ჯემს რომანის პირველი ნაწილის მერვე თავში:

„ჰის თხრის დაწყებიდან ერთი კვირის თავზე, ერთ საღამოს ოსტატმა მაჰმუდმა მშვენიერი იოსებისა და მისი ძმების ამბავი მიაშო. ყურადღებით მოვისმინე, როგორ უყვარდა მამას შვილებიდან ყველაზე მეტად იოსები, როგორ შურდათ ამის გამო ძმებს მისი და როგორ ჩააგდეს მოტყუებით ჭაში. ოსტატის დასკვნა სამუდამოდ დამამახსოვრდა.

-ჰო, იოსები ლამაზი და ძალიან ჰკვიანი იყო, მითხრა მან, – მაგრამ მამას შვილები არ უნდა გაერჩია. მამა სამართლიანი უნდა იყოს. უსამართლო მამა შვილს აბრმავებს“ (ფამუქი 2017, 39).

იოსები, რომელსაც მითითება ეხება, ისლამის ერთ-ერთი წინასწარმეტყველია. მის ისტორიას ყურანში ეთმობა მეთორმეტე სურა და მეექვსე აია. სურა მოგვითხრობს იოსების ცხოვრებაზე. მამის დამოკიდებულებამ იოსების მიმართ მისი ძმების შური და ეჭვიანობა გამოიწვია. ძმები, რომლებიც დედით სხვადასხვანი იყვნენ, გადაწყვეტენ მის მოკვლას, მაგრამ ბოლო მომენტში გადაიფიქრებენ და მას ჭაში აგდებენ. მამას კი ეუბნებიან, რომ იოსები მგელმა

დაგლიჯა. წინასწარმეტყველი იაკობი, რომელსაც სჯერა, რომ იოსები მოკვდა, სევდიანდება და მონატრების გამო მხედველობას კარგავს. იოსებს ქარავანი გადაარჩენს, იგი ეგვიპტეში მოხვდება, დიდებულზე მონად გაიყიდება. აქ ცილისწამების გამო საპყრობილეში ჩასვამენ. იოსები ეგვიპტის მეფის სიზმრის ახსნის შედეგად საპყრობილედან გამოდის და მაღალ თანამდებობაზე ინიშნება. და ბოლოს, იგი მოგვითხრობს წინასწარმეტყველ იაკობის თვალების გახელასა და წინასწარმეტყველ იოსების მამასთან და ძმებთან ხანგრძლივი განშორების შემდეგ შეერთების შესახებ.

ყურანის ტექსტზე მითითებით ორჰან ფამუქს სურს გვითხრას, რომ მამა უნდა იყოს სამართლიანი, წინააღმდეგ შემთხვევაში, იგი დაისჯება.

ამ სურის მოხსენიებით ნაწარმოებში და მასზე მითითებით (რეფერენციით) ორჰან ფამუქი ზემოთ მოხსენიებული ორი ტექსტისგან განსხვავებულ განზომილებას ჰმატებს მამა-შვილის ურთიერთობას, რაც მისი რომანის მთავარი თემაა. ამგვარად იგი აფართოებს და აძლიერებს ღირებულების/სამართლიანობის მნიშვნელობის ველს თხრობაში.

ნაწარმოებში კიდევ ერთი ექსპლიციტური მითითება ეხება რელიგიურ იგავს, წინასწარმეტყველ აბრაამის შესახებ. ამჯერად იგავს თეატრალური პიესის მსახიობები აცოცხლებენ:

„იბრაჰიმი დიდხანს ემუდარა ალაჰს, რომ მისთვის შვილი მიეცა. ბოლოს, როგორც იქნა, ვაჟი შეეძინა. ამასობაში ბიჭი გაიზარდა. იბრაჰიმმა მსახიობი ბავშვი – თავისი ვაჟი – ძირს დააწვინა, ყელზე დანა მიაბჯინა და წარმოთქვა გულში ჩამწვდომი სიტყვები მამაშვილობასა და მორჩილებაზე, რომლებმაც ყველაზე იმოქმედა (ფამუქი 2017,77).

წინასწარმეტყველი აბრაამის შვილის მსხვერპლად შეწირვის იგავს მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს იუდაიზმში, ქრისტიანობასა და ისლამში. იგავი მოთხრობილია ყურანის 37-ე სურის 99-ე და 109-ე აიებში. წინასწარმეტყველმა აბრაამმა თქვა: „უფალო ჩემო! ვაჟიშვილი მაჩუქე და მართალთა შორის ჩაითვალოს. ლოცვის მიღების შემდეგ მას კეთილზნაის ვაჟის შეძენა ვაუწყებ“ (ყურანი მუჰამადისა 2022 გვ.). როცა გადადგა მოწიფულობის ხანაში და მამასთან ერთად სირბილის ასაკს მიაღწია, აბრაამმა ნახა სიზმარი: „შვილო ჩემო, მესიზმრა, ვითომცა შენი თავი მსხვერპლად შევჰსწირე ღმერთსა, ცოტა განსაჯე, რას ფიქრობ? მამილო! ქმენ, რაც გებრძანება; თუ ღმერთმა იპრიანა, იხილო, ბედისწერა მტკიცედ ავიტანო. ხოლო როცა ორივენი ღვთის ნებას მიენდვენ და აბრაამმა პირქვე მიწაზე წამოაწვინა იგი, ხმა ვყავთ მისდამი: აბრაამ! შენს ჩვენებას ერწმუნე შენ, ხოლო აი, როგორ დავაჯილდოებთ ქველთა (ყურანი მუჰამადისა 2022,25).

აბრაამის იგავით ნაჩვენებია მამის სისასტიკე, ასევე ნაციონალური იდენტობის განმსაზღვრელი ნიშნები – მორჩილება რელიგიისა და ტრადიციისადმი.

ორივე იგავით ნაჩვენებია მამა-შვილის ურთიერთობა, რომლის საფუძველზეც ორჰან ფამუქი მიგვანიშნებს კონფლიქტის შესახებ, იმაზე, რომ ურთიერთობა ჯემსა და ოსტატ მაჰმუდს შორის მარტივი არ იქნება. ეს კი თავისთავად მეტყველებს სხვადასხვა კულტურულ ჭრილში დანახული კონფლიქტის სიღრმეზე.

ორჰან ფამუქი დიალოგში შედის სხვადასხვა მწერლებთან.

1985 წლის ზაფხულში ჯემი კითხულობს შემდეგ წიგნებს: ჟიულ ვერნის კლასიკურ სამეცნიერო-ფანტასტიკურ რომანს „მოგზაურობა მსოფლიოს ცენტრისკენ“ და ედგარ ალან პოს მოთხრობებს, პოეტურ ანთოლოგიებს, რომანებს, ოსმალთა მეომრების თავგადასავლებს და ზიგმუნდ ფროიდის კრებულს „თქვენი სიზმრები და ცხოვრება“. ეს ტექსტები რეფერენტ-ტექსტებთან მეტაფიქციურ კონტექსტშია. ენვერი „მამამისივით მათ წაიკითხავდა,

მიხვდებოდა, მამამისი ახალგაზრდობაში რაზე ფიქრობდა და თავს მის ადგილას წარმოიდგენდა“ (ფამუქი 2017,232).

გარდა ამისა, ნაწარმოებში მოხსენიებულია ალადინის ჯადოსნური ლამპარი, ახლოაღმოსავლური წარმოშობის ხალხური ზღაპარი. ინტერტექსტუალური მარკერების როლს თამაშობენ შემდეგი წიგნებიც: „სირანო დე ბერჟერაკი“ – ცნობილი სასცენო პიესა, დაწერილი ფრანგი პოეტისა და დრამატურგის ედმონდ როსტანის მიერ; „ჰამლეტი“ – ინგლისელი პოეტისა და დრამატურგის უილიამ შექსპირის პიესა, მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე ცნობილი სახელი, ფრაზით „ყოფნა-არყოფნა“ და მსოფლიო ლიტერატურის ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვანი მწერლის ფიოდორ დოსტოევსკის რომანები „ძმები კარამაზოვები“ და „იდიოტი“.

დიქოტომიური წყვილები, დილემები, მამის ლოიალობა - ავტორიტეტი, აჯანყება, ტრადიცია-ინდივიდუალიზმი, მოდერნიზაცია-რელიგია, მამა-ერთგულეობა, დასავლეთ-აღმოსავლეთი, მამა-შვილი, ოსტატი-მოწაფე გვხვდება „ძმები კარამაზოვებში“ და წარმოადგენს „წითური ქალის“ ინტელექტუალურ ხერხემალს.

„ჩემი საცოლისთვის დაბადების დღის საჩუქრად დოსტოევსკის „ძმები კარამაზოვების“ ახალი თარგმანის ყიდვას ვაპირებდი, მაგრამ, როცა დავინახე, რომ მას წინასიტყვაობად ფროიდის წერილი უძღოდა, სადაც ის დოსტოევსკისა და მამის მკვლელობის განხილვისას ოიდიპოსსა და ჰამლეტსაც ეხებოდა, თავზარდაცემულმა წერილი იქვე წავიკითხე, წიგნი თაროზე დავაბრუნე და მის ნაცვლად „იდიოტი“ ვუყიდე, რომელსაც გულუბრყვილო და უმანკო მთავარი გმირი ჰყავს“ (ფამუქი 2017,115).

ნაწარმოებში იმავე კონტექსტშია მოხსენიებული ფრანგი ფილოსოფოსი ჟან-ჟაკ რუსო. ენვერის თქმით: „თანამედროვე ადამიანი ქალაქის ტყეში გზააბნეული ადამიანია. ეს კი უმამობას ნიშნავს. თუმცა მამების ძებნაც ფუჭი საქმეა. თუ ადამიანი თანამედროვე ინდივიდია, ქალაქის ხალხმრავლობაში მამას ვერ მიაგნებს. მიაგნებს და ინდივიდი ვეღარ იქნება. მოდერნიზმის ფრანგმა გამომგონებელმა ჟან-ჟაკ რუსომ ეს მშვენივრად იცოდა. ოთხი შვილიც განგებ მიატოვა, თანამედროვეები რომ ყოფილიყვნენ. მათთვის მამობა არ გაუწევია. რუსო შვილების ბედით არც დაინტერესებულა, ერთხელაც არ მოუკითხავს“ (ფამუქი 2017,201).

როგორც ცნობილია, ჟან-ჟაკ რუსოს მოახლე ტერეზა ლევეასერისაგან ჰყავდა ხუთი შვილი. ბავშვები ჟან-ჟაკ რუსომ თავშესაფარს გადასცა, რასაც სიღარიბით ხსნიდა. რომანში ასევე ნახსენებია გერმანელი ფილოსოფოსი და მწერალი ფრიდრიხ ნიცშე.

„წითურ ქალში“ გვაქვს ისეთი რეფერენციები, რომლებიც პირდაპირ კავშირშია „მეფე ოიდიპოსთან“ და „მაჰნამესთან“ და ასევე რეფერენციები, რომელთაც საერთო არფერი აქვთ აღნიშნულ მითებთან. მაგალითად, ასეთია გერმანელ-ამერიკელი მწერლისა და პოლიტიკოსის კარლ ვიტფოგელის მონოგრაფია სახელწოდებით „აღმოსავლური დესპოტიზმი“, რომელიც ეხება არა ოჯახურ ურთიერთობებს, არამედ მმართველობის ავტორიტარულ რეჟიმს.

ორჰან ფამუქი ნაწარმოებში ზოგჯერ მკაფიო ექსპლიციტურ მითითებებს მიმართავს მსოფლიო ლიტერატურის სხვადასხვა ავტორის ნაწარმოების სახელის ხსენებით, ზოგჯერ სიუჟეტის ან პერსონაჟების გამოყენებით.

ექსპლიციტური მითითებების მხატვრული ფუნქცია ტექსტის თემატური სიღრმის წარმოჩენა და ნარატივის გამდიდრებაა. რეფერენციის საშუალებით ავტორი ამრავალფეროვნებს რომანის ინტელექტუალურ ლანდშაფტს, ქმნის იდეების და ფორმების მიდიდარ გობელინს, რომელიც გავლენას ახდენს როგორც ინტელექტუალურ ისე ემოციურ

დონეზე. ექსპლიციტური მიითებება ემსახურება პერსონაჟის ხასიათის გახნას და არის პერსონაჟის ქმედების განმსაზღვრელი.

ლიტერატურა:

1. ფამუქი.ო. 2017. „წითური ქალი“ თბილისი: ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა
2. ფუკო, მ. 2004. „სიტყვები და საგნები“: თბილისი: დიოგენე.
3. Aktulum, K. 2000. *Metinlerarası İlişkiler*, Öteki Yayınevi, Ankara.
4. Ecevit, Y. 1996. „Orhan Pamuk“u Okumak, *Gerçek Yayınevi*. 1. Baskı, İstanbul.
5. Ecevit, Y. 1996. „Orhan Pamuk'un Romanlarında „Ana Bileşenler““. Varlık, Sayı: 1063. Nisan, İstanbul
6. Ecevit, Y. 2001. *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*. İstanbul: İletişim Yay.
7. Moran, B. 1999. Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi, BASIM 1-27. BASKI 1999-2017, İstanbul .
8. Parla, J. 1995. „Sanat ve Yaşam Paradoksunda Bir Genç Adamın Sanatçı Olarak Portresi: Yeni Hayat“. Varlık, Sayı: 1049, Şubat, İstanbul.

Susareishvili Maka

Akaki Tsereteli State University
Kutaisi, Georgia

makamakasusareishvili@yahoo.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2024.09.42>

Artistic Function of Explicit Reference in Orhan Pamuk's Novel „The Red Haired Woman“

Abstract

The novel 'The Red-Haired Woman' is of postmodernist nature, including intertextuality, metafiction, deformation of reality, and pluralism. Explicit referencing is one method of intertextual discourse employed within the work. The artistic function of explicit reference serves to deepen thematic complexity and enrich the narrative. By incorporating explicit references, the author enhances the intellectual landscape of the novel, fostering a deep conceptual dialogue and enabling readers to engage with a diverse array of textual elements. This multifaceted approach not only enriches the reader's understanding but also enhances the novel's accessibility."

Key words: postmodernism, intertextuality, reference, explicit reference